

292

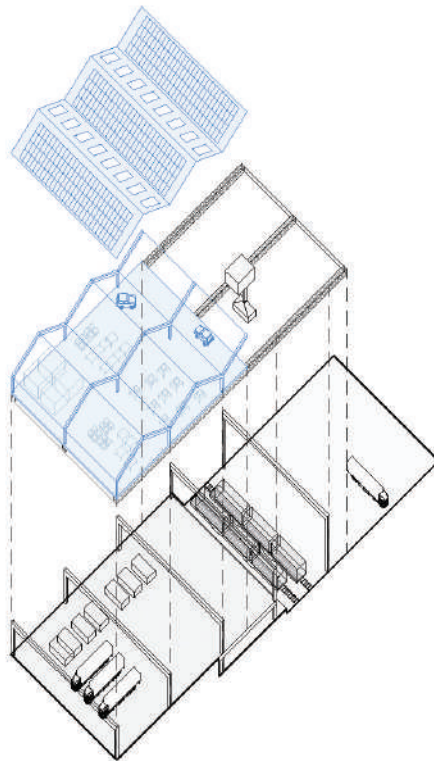
Oktober - November 2021

Oversize: Adaptive Reuse Projecten van a2o - AAC, Agence Ter - Baumans-Deffet, Dhooge & Meganck, Havana, Jan De Vylder Inge Vinck - Agwa, Muyldermans - Schelstraete, Nu, Polo, Sum Project - B2Ai, XDGA + interview Xaveer De Geyter

292

- 5 Edito *Lisa De Visscher*
7 Opinie *Jan De Vylder*
- Agenda**
- 9 A+ Talk: Flores & Prats en Kaan *Lisa De Visscher*
11 A+ Lecture: Lütjens Padmanabhan *Gitte Van den Bergh*
12 BWMSTR Label: Construct, ruimte voor verandering *Bart Tritsmans*
- Projects**
- 14 **Nu**, Onthaalgebouwen Plantentuin, Meise *Bart Tritsmans*
20 **Laura Muyldermans – Arian Schelstraete**, Geraard, Gontrode *Bart Decroos*
24 **Havana**, Kinderopvang en loodsen, Zwijndrecht *Eline Dehullu*
30 **Dhooge & Meganck**, Columbarium Lampernisse, Diksmuide *Caroline Voet*
- Oversize:
Adaptive
Reuse**
- 34 **a20 – AAC**, Straf! KABO, Beringen *Pieter T'Jonck*
42 **Agence Ter – Baumans-Deffet**, Masterplan sites Arcelor Mittal, Luik *François Schreuer*
48 Foto-essay: **Architecten Inge Vinck Jan De Vylder – Agwa**, Palais des Expositions, Charleroi
Filip Dujardin
54 **Sum Project – B2Ai**, St-Michel, Sint-Jans-Molenbeek *Chloë Raemdonck*
60 **XDGA**, Mobilis, Brussel *Véronique Patteeuw*
66 Horror vacui? *Lisa De Visscher*
72 **Polo**, Maakleerplek, Leuven *Pieter T'Jonck*
78 Open Oproep, Herbestemming drukkerij Strobbe, Izegem *Maarten Van Den Driessche*
- Interview**
- 84 Xaveer De Geyter *Véronique Patteeuw*
90 Product news *Viviane Eeman*
- Student**
- 96 Atelier Oversize (KU Leuven – ULiège – UCLouvain – ULB, TU Wien)
Benoît Vandenbulcke en Harold Fallon
113 #013 *Michiel De Cleene*

Michiel De Cleene

is an architectural photographer with an interest in landscape. Since 2015 he has been working on the long-term projects 'Reference Guide' and 'Documenting Objects' as a researcher at the KASK School of Arts, where he is a founding member of the School of Speculative Documentary.

Bart Decroos

is an architect and academic researcher based in Antwerp. He is currently pursuing doctoral research at the Henry van de Velde research group of the University of Antwerp. He sits on the editorial board of *Oase* and writes for various architecture journals.

Filip Dujardin

is a photographer. He studied art history (specializing in architecture) and part-time art education photography at the Royal Academy of Fine Arts in Ghent. He graduated in 1995. From 1998 to 2000 he was the technical assistant to Magnum photographer Carl De Keyser. From 2000 to 2006 he worked with Frederik Vercauteren. Dujardin has worked as an independent photographer since 2007. In 2008 he gained international recognition with *Fictions*, a series of digital image montages.

Harold Fallon

graduated as an architectural engineer from UCL in 2001. Together with Benoît Vandembulcke, he co-founded Agwa architecture office in Brussels in 2003, focusing mainly on public projects for collectivities. Fallon has been lecturing and researching at the KU Leuven Faculty of Architecture since 2007. He obtained a PhD in architecture at RMIT University (Melbourne, Australia). Since 2018 he has supervised and supported practising architects engaging their practice in doctoral research. As a co-founder of the In Practice inter-university research group, he is co-editor of the *In Practice* books.

Véronique Patteeuw

is an associate professor at the École Nationale Supérieure d'Architecture et de Paysage de Lille and an editor of *Oase*. Her research focuses on the theory and history of architectural publications in relation to the history of the postmodern. She has been a visiting professor at KU Leuven since 2019.

Chloë Raemdonck

trained in the conversion and restoration of protected heritage and its durability issues. She has worked at restoration firms such as Origin Architecture and Engineering, Callebaut Architecten and Juxta. As a project architect for the Ghent Urban Development Company (Sogent), she became skilled at project management and public clientship.

François Schreuer

is the coordinator of urbAgora, the non-profit organization where (Liège-related) urban issues are discussed. He sits on the city council of Liège on behalf of the Vega political cooperative. He is also editor-in-chief of the magazine *Dérivations*.

Bart Tritsmans

teaches at the University of Antwerp. He obtained a PhD in history (University of Antwerp) and architectural engineering (Vrije Universiteit Brussel) in 2014. His research focuses on the historical evolution of urban green spaces. He is a former head of exhibitions at the Flanders Architecture Institute.

Pieter T'Jonck

is an architect. He writes on architecture, the visual arts and the performing arts for several Belgian and foreign newspapers and magazines. He works for the radio station Klara and was editor-in-chief of A+ in 2017.

Maarten Van Den Driessche

is a lecturer in design theory at Ghent University. In 2010 he founded Labo A and in 2019 with Maarten Liefvoeghe the research group ACC. A co-curator of the travelling exhibition *Open Call: 20 Years of Public Architecture*, he has published several books. A new book of essays, *More than a Competition: The Open Call in a Changing Building Culture*, will be published in 2021.

Gitte Van den Bergh

obtained a master's in Dutch-language cinematographic, theatrical and literary arts in 2011. In 2015 she obtained a master's in architecture and cinema as an architect at the University of Antwerp. She has worked at Re-st since 2016.

Benoît Vandembulcke

is an architectural engineer. Between 2001 and 2007 he realized several private and public buildings for different architecture offices in Belgium and Austria. In 2003, together with Harold Fallon, he founded Agwa architects in Brussels, working primarily on public projects. After teaching and researching at UCL (Faculty of Architecture - Loci) in Belgium, where he presented his PhD in 2015, he is now an assistant professor at ULiège, where he leads workshops and initiates research in the field of research by design.

Caroline Voet

is an assistant professor in the Faculty of Architecture at KU Leuven, where she teaches a Master Studios and conducts research on the work of Dom Hans van der Laan. Her office Voet and De Brabandere specializes in architecture and scenography.

A+ Architecture In Belgium Bimonthly bilingual magazine, ISSN 1375-5072, Volume 48 (2021) N4**Editorial team**

Editor-in-chief
Lisa De Visscher

Deputy editor-in-chief
Eline Dehullu

Production coordinator
Grégoire Maus

Copy-editing Dutch
www.controltaaldelete.be

Copy-editing French
Benoît Francès

Translations
Alain Kinsella
Eva Van Walle (Artemo)
Antoon Wouters
Patrick Lennon

Graphic design
Kritis & Kritis

Typeface
Rhymes

Printing
Die Keure, Bruges

Cover image
Architecten Inge Vinck Jan De Vylder – Agwa, Palais des Expositions, Charleroi
© Filip Dujardin

Contents page image
Agence Ter – Baumans-Deffet, Master plan sites Arcelor Mittal, Liège

Artistic committee

Gilles Debrun
Pauline Fockedeey
Nicolas Hemeleers
Kelly Hendriks
Véronique Patteeuw
Hera Van Sande
Guillaume Vanneste
Ward Verbakel

Editorial address
Ernest Allardstraat 21/3
1000 Brussels
redactie@a-plus.be
www.a-plus.be

A+ is a publication of CIAUD/ICASD Information Centre for Architecture, Urbanism and Design.

Publisher

Philémon Wachtelaer
Ernest Allardstraat 21/3
1000 Brussels

Copyright CIAUD/ICASD

Articles are the sole responsibility of the authors. All rights of reproduction, translation and adaptation (even partial) reserved for all countries.

**Board of directors
CIAUD/ICASD**

Chair
Philémon Wachtelaer

Vice-chair
Anne Sophie Nottebaert

Secretary
Geert De Groote

Members
Olivier Bastin
Paul Dujardin
Benoît Moritz
Oana Bogdan
Ruben Goots
Nicolas Hemeleers
Stéphanie Lorfèvre
Isabelle Vanhooacker
Eddy Vanzieleghem

Office management

Deborah Schwarzbaum
abonnement@a-plus.be

Exhibitions and lectures
Lara Molino

Communication

Louise Van Laethem

Advertising management

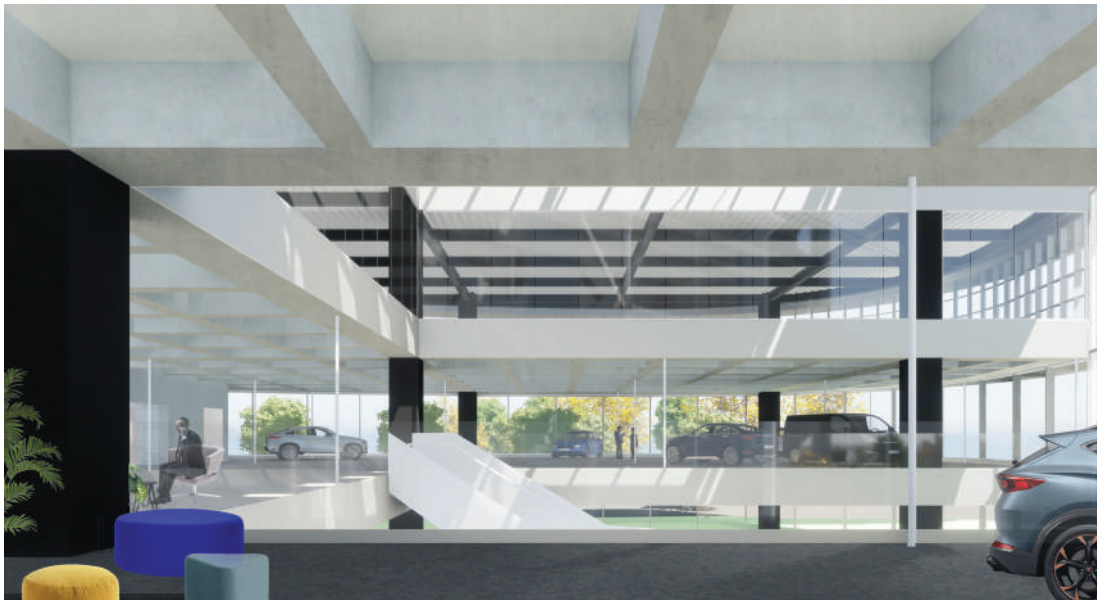
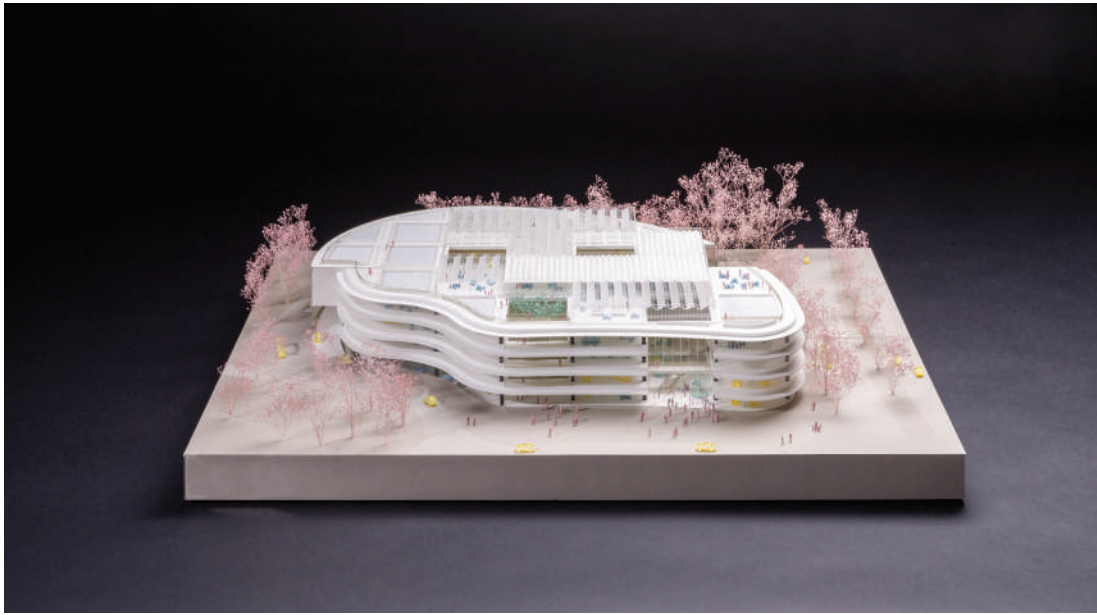
Rita Minissi
rita.minissi@mima.be
+32 497 500 292

Advertisers

DELABIE	RECTOR
FAKRO	STONE
FINSTRAL	STÜV
GERBERIT	UNILIN PANELS
GYPROC	VISSMANN
MODULYSS	VOLA
OCCHIO	WIENERBERGER

© Matthius Van Rossen

De maat van overmaat

Klimaatbewuste architectuur zet steeds vaker in op circulariteit van materialen of gebouwoonderdelen. Dat circulariteit op een inventieve manier ook binnen nieuwbouwprojecten zinvol is en zelfs tot veerkrachtige gebouwen kan leiden, bewijst Xaveer De Geyter Architects met Mobilis, een multifunctioneel gebouw voor productieve activiteiten in Anderlecht. Centraal staat het potentieel van de overmaat.

Véronique Patteuw

EN Climate-conscious architecture increasingly aims at the circularity of materials or building components. Xaveer De Geyter Architects proves that circularity can also make sense in new construction projects and can even lead to resilient buildings with Mobilis, a multipurpose building for productive activities in Anderlecht. The potential of excess takes centre stage.

↓
XDGA ontwierp voor autogarage D'Ieteren een gebouw dat 24.000 m² biedt aan materiële en immateriële productie zonder evenwel de specifieke invulling te kennen of te bepalen.

Het basisidee is niet om een gebouw te maken dat eindeloos aangepast kan worden aan nieuwe activiteiten, wel om een structuur te bedenken waarin om het even wat kan gebeuren.

Tussen 1961 en 1974, in tijden van een alsmaar groeiende consumptie- en wegwerpcultuur, onderzocht de Engelse groep Archigram in het derde nummer van haar gelijknamige tijdschrift de 'ideale' levensduur van de architectuur. Beïnvloed door de technologische vooruitgang van de jaren 60 en de race naar de maan, pleitte ze voor een modulaire, demonteerbare en transporteerbare architectuur, die zich magistraal vertaalde in projecten zoals Plug-In City uit 1963-1966. Deze modulaire stad opgebouwd uit een megastructuur en verplaatsbare cellen, kon zich door middel van een grote kraan aanpassen aan de toekomstige en wisselende noden van haar bewoners. De visionaire ideeën die de Engelse architecten nastreefden werden nooit gerealiseerd. Hun tekeningen, collages en maquettes en hun zoektocht naar een mobiele, aanpasbare architectuur blijken nochtans brandend actueel. Anno 2021, in de Brusselse Kanaalzone, lijkt die zoektocht zelfs een nieuwe kans te krijgen.

Gebouwen worden doorgaans op basis van een programma ontworpen. Maar wat als de dominantie van het programma van het architectuurontwerp wordt losgekoppeld? Wat als architectuur wordt ontworpen zonder programmatische begrenzing en deels in het ongewisse blijft over toekomstig gebruik? Sinds geruime tijd onderzoekt D'Ieteren Immo, de vastgoedafdeling van de groep D'Ieteren, wat een garage kan betekenen nu de toekomst van de automobielsector – een van zijn belangrijkste activiteiten – voor nieuwe uitdagingen staat. De 'schoendoos op een parking' die ze had voorzien in 2017 paste perfect tussen de industriële loodsen in het ongeregelde amalgaam van dit industriële deel van de Brusselse Kanaalzone, maar was weinig visionair.

Bovendien schreef ze zich niet in in de ambities van het Plan Canal, dat onder meer mikt op het behoud van productieve en economische activiteiten, het in stand houden of uitbouwen van werkgelegenheid, het realiseren van betaalbare woningen en het aanleggen van kwalitatieve publieke ruimte. Die algemene principes vertalen zich in architecturale strategieën, zoals functiemenging, verdichting en compact ruimtegebruik, die in het bredere perspectief van de Kanaalzone de productieve en de leefbare stad aan elkaar willen koppelen.

D'Ieteren zocht contact met de Brusselse Bouwmeester, die hen overtuigde om hun eerste ontwerp op te bergen en mee te stappen in de organisatie van een ontwerpwedstrijd die niet alleen op het Plan Canal en het potentieel van de site inzette, maar ook het programmatisch onderzoek van het bedrijf concreet wist te maken. Gelegen op het kruispunt van de Industrielaan, de Paapsemlaan en het Kanaal vormt de site immers een scharnier tussen de industriezone in het zuiden en de ZEMU-zone van Biestebroek in het noorden, een context waarbinnen een bredere opvatting van productiviteit niet ondenkbaar is.

Goede architectuur begint met goed opdrachtgeverschap. "Je komt niet vaak een situatie zoals deze tegen", zegt Xaveer De Geyter. "Een situatie waarin een opdrachtgever vraagt om een gebouw te realiseren dat 'flexibel, duurzaam, en innoverend' is én daar ook de nodige ervaring, ambitie en middelen durft tegenover te stellen."

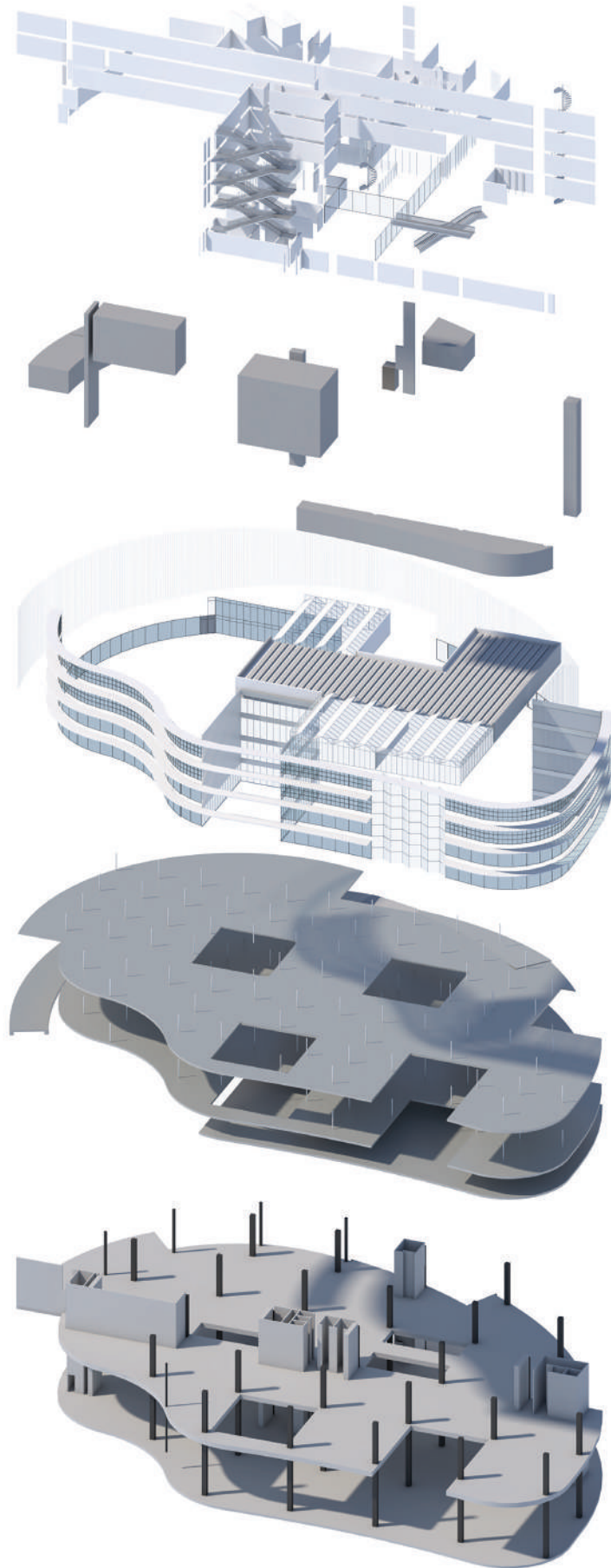
Die ambitie was niet min. De vijf geselecteerde ontwerpteams – waarvan geen enkele reeds een garage had gereali-

seerd – werd een dubbele ontwerpvraag gesteld. Enerzijds dienden de ontwerpers rekening te houden met een gekend programma van eisen: 15.000 m² aan atelier/werkruimte, een showroom en kantoren. Anderzijds werd de architectenteams gevraagd om 'relevante, programmatorische voorstellen te doen die een activerende rol hebben voor de autogarage'. Met die bijkomende functies, die een oppervlakte van ongeveer 9.000 m² mochten bestrijken, zocht D'Ieteren in te spelen op het creëren van werkgelegenheid en tegelijkertijd het eigen businessmodel te diversifiëren. Daar waar de naam D'Ieteren voor vele Brusselaars synoniem staat met de verkoop en het onderhoud van wagens, richt de groep zich onder meer ook op het bredere begrip mobiliteit door ook deelwagens, steps en andere mobiliteitslogica's in haar portefeuille op te nemen. Het ontwerp van XDGA, dat als winnaar werd aangeduid, is juist op dat punt zonder meer intelligent. 'Het basisidee is niet om een gebouw te maken dat eindeloos aangepast kan worden aan nieuwe activiteiten, wel om een structuur te bedenken waarin om het even wat kan gebeuren.' Het bureau ontwierp met andere woorden een gebouw dat 24.000 m² biedt aan materiële en immateriële productie zonder evenwel de specifieke invulling te kennen of te bepalen. En toch is Mobilis geen generieke structuur. Integendeel.

De amorfe vorm die op een speelse manier de perceelgrens volgt, lijkt in eerste instantie niet uit het vocabularium van XDGA gegrepen. Grenzend aan het Kanaal en aan twee grote invalswegen, vormde de site van 10.000 m² een unieke kans om er een gebouw te realiseren zonder voor- of achterkant. Een gebouw dat vanuit ieder perspectief de productiviteit van zijn programma zichtbaar maakt: de stapeling van auto's in de showrooms, de half ingegraven atelierruimtes die met hun verdiepingshoogte van 7 meter daglicht vangen en het werken zichtbaarheid geven of nog de dynamiek van het aan- en afrijden in de parkeergarage. De gebogen façades doen vermoeden dat het plan zijn grillige vorm in de verdere invulling doorzet. Niets is minder waar. XDGA ontwierp een regulier, rationeel grid dat zich over de volledige oppervlakte van de garage verspreidt en slechts door vijf grote patio's en een aantal verticale kernen wordt onderbroken.

Het grid organiseert de logistiek op alle niveaus en vertaalt de overmaat van de structuur naar een ontwerp dat bedacht werd volgens vier schaalniveaus met een specifieke levensduur: S, M, L en XL. Het XL-niveau, dat de primaire structuur en patio's omvat, heeft een levensverwachting van honderd jaar. Het grid van deze primaire structuur in gewapend beton werd bepaald op 16,2 meter bij 16,2 meter en laat grote overspanningen toe in het atelier, de showroom en de parkeergarage. De overmaat zit hem zowel in de dimensionering als in de berekende draagkracht. De verdiepingshoogte van 7 meter en draagkracht van elke vloerplaat van 16kN/m² maken het mogelijk om in horizontale en in verticale zin opdelingen aan te brengen door middel van een secundaire structuur, waardoor verdiepingshoogtes van 3,5 meter en ruimtes van 8,1 m bij 8,1 m mogelijk worden. Deze secundaire structuur in staal (L) is opgehangen aan de primaire en heeft een levensduur van vijftig jaar.

Op lange termijn kunnen verdiepingen bijgecreëerd worden of weggelaten naargelang de verdere invulling en ont- →

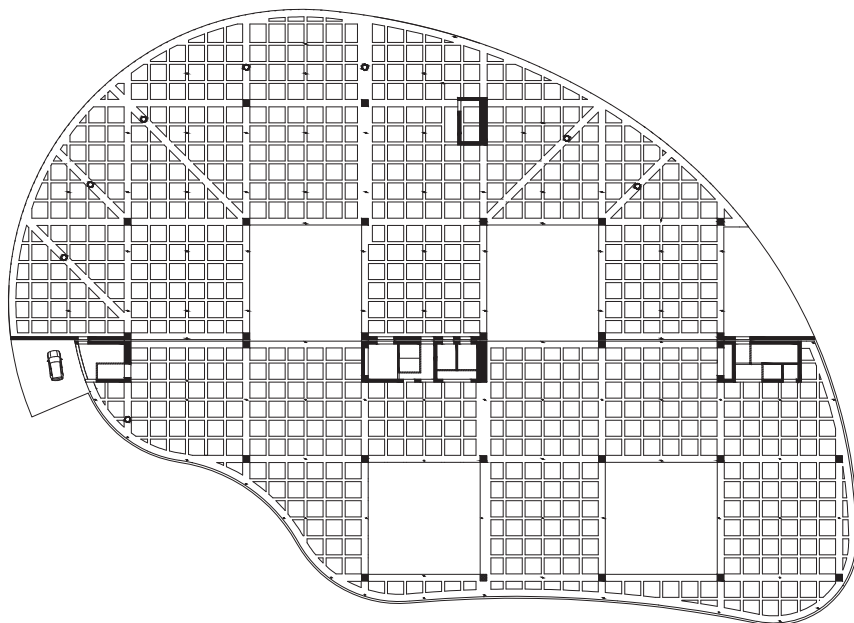
↳ De architecten ontwierpen een regulier, rationeel grid dat zich over de volledige oppervlakte van de garage verspreidt en slechts door vijf grote patio's en een aantal verticale kernen wordt onderbroken.

wikkeling van de casco-onderdelen. Bijzonder is dat ook de stalen hellingbanen aanpasbaar zijn zonder de primaire structuur aan te tasten. De ietwat robuuste betonnen kolommen hebben een zekere prominentie; de slanke stalen trekkers dan weer een elegantie. Het M-schaalniveau, dat onder meer de technieken bevat, en het S-schaalniveau met het interieur en de aankleding zijn beide voorzien op vijf à twintig jaar en aanpasbaar naargelang de behoeftes van de toekomstige programma's. Hoewel flexibiliteit en aanpasbaarheid vooropstonden, werd dit gebouw ontworpen vanuit zeer concrete elementen van het programma. De atelierruimte en de parkeergarage noopten bijvoorbeeld tot eindeloze variaties om een systeem te ontwikkelen dat deze stringente ruimtes mogelijk maakt, én voldoende kan inspelen op een ongewisse toekomst.

De overmaat van het ontwerp zit hem overigens in veel meer dan de maatvoering. Het behelst circulatie, technieken, normering en regelgeving. Omdat slechts de helft van het programma vaststond, brachten de architecten vijf grote patio's in het plan om voldoende daglicht op elke verdieping binnen te brengen, verticale circulatie te organiseren en plekken voor ontmoeting te creëren. De patio's geven bovendien identiteit aan de ruimtes en verbinden de verdiepingen met de daktuin. Extra circulatiekokers en brandtrappen vangen toekomstige dense programma's op, schachten voor tech-

nien werden overgedimensioneerd, en de gevel is nu reeds voorzien op toekomstige veranderingen door de secundaire structuur er niet wezenlijk op te verankeren. Het gebouw werd zo ontworpen dat alle niveaus logistiek toegankelijk zijn en zodoende als productieve ruimtes kunnen dienstdoen. De zonnewering is dan weer het resultaat van de uitkragende betonstructuur en voorziet die ook nu al van de eventuele tussenniveaus. Omdat de programmatische invulling niet vastligt, diende dit verzamelgebouw in zijn normering bovendien rekening te houden met twee verschillende regelgevingen: enerzijds die voor industriële gebouwen, anderzijds die voor middelhoogbouw. Als je weet dat telkens de strengste wetgeving werd gevolgd, is het opmerkelijk hoeveel architectuurkwaliteit in dit gebouw aanwezig is. Trouwens, als het Plan Canal in deze industriezone innovatie wil ondersteunen en bemoedigen, zou het wel eens interessant kunnen zijn om de set aan normen en regelgevingen kritisch door te lichten. Dat zou aanleiding kunnen geven tot initiatieven van verlichte opdrachtgevers, ontwerpwedstrijden voor hybride industriële gebouwen, én architectuur die duurzaamheid en circulariteit van een nieuwe betekenis voorziet. Archigram is er in de jaren 1960 niet in geslaagd haar zoektocht te vertalen in realisaties. XDGA gelukkig wel. ▲ ■ ●

In samenwerking met **BOUWMEESTERMAITREARCHITECTE**

Floor plan of primary structure

Architect
XDGA Xaveer De Geyter Architects

Project name
Mobilis

Location
Anderlecht

Programme
Multifunctional building for productive activities, including a car showroom and car workshop

Procedure
Selection procedure of the Brussels Bouwmeester Maitre Architecte (BMA)

Client
D'Ieteren Immo

Lead contractor
Alheembouw

Structural engineering
Util Struktuurstudies

Service engineering
Boydens Engineering

Building physics
Boydens Engineering

Acoustics
Daidalos Peutz

Completion
April 2023

Total floor area
32,000 m²

Budget
N/a

293

Special: Brussels Architecture Prize

Verschijnt op 13 december 2021

A+ organiseerde in 2021 samen met Urban.Brussels de Brussels Architecture Prize. Deze prijs werd uitgereikt in verschillende categorieën, waaronder kleine interventies, grootschalige gebouwen en openbare ruimte, en schenkt aandacht aan beloftevolle jonge architecten. De Engelstalige speciale uitgave A+293 brengt uitgebreid en geïllustreerd verslag van alle nominaties, de jurering en de winnende projecten. Deze speciale editie verschijnt op de feestelijk uitreiking van de Brussels Architecture Prize, op 13 december 2021 in Bozar in Brussel.

© Filip Dujardin

↑ Tetra Architecten, Bouwmaterialendorp, Brussel, 2018

A+ Standaard

€ 99 (incl. btw)

A+ Student/ Stagiair

€ 59 (incl. btw)

A+ More

€ 250 (incl. btw)

A+ Corporate

vanaf € 250 (incl. btw)

5
nummers
&

1 speciale
uitgave per jaar

1 standaard abonnement +
duotickets voor lezingen,
tentoonstellingen,
vip-events en vernissages + toegang
tot ons tijdschriftenarchief

Packagedeal met meerdere
abonnementen
meer info op a-plus.be